

SİNEMA VE HASTALIK: İKTİDAR, HASTA ROLÜ VE HASTALIK SÜRECİ AÇISINDAN THE DOCTOR VE WIT FİLMLERİNİN ANALİZİ

CINEMA AND DISEASE: THE ANALYSIS OF WIT AND THE DOCTOR FILMS WITH REGARD TO POWER, SICK ROLE AND DISEASE PROCESS

Mihriban ŞENSES*

Öz

Elinizdeki metinde iktidar, hasta rolü ve hastalık süreci merkeze alınarak Wit ve The Doctor filmlerinin içerik analizi yapılmıştır. Giriş bölümünde sağlık sosyolojisine, iktidar, hasta rolü ve ölüm gibi kavramlara kısaca değinilmiştir. Daha sonrasında her iki filmde hareketle iktidar ilişkilerinin dönüşümü, hasta rolünün değişken niteliği ve hastalık sürecinde etkili olan faktörler incelenmiştir.

Her iki filmde de ana karakterler iktidarı temsil ederken, iktidara tabi ve hasta rolünü oynaması beklenen öznelerle dönüşmüştür. Her iki filmde de hastaların ve doktorların hastalığa ve ölüme yaklaşımı sorgulanmıştır. Ayrıca bu filmlerde modern tıp eleştiriye tabi tutulmuştur. Buradaki eleştiri noktalarından da hareketle, makalede, tedavinin sadece ilaca indirgenemeyeceği, hastalık ve tedavi sürecinde daha insani ve bütüncül bir yaklaşımın geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktidar, Hasta Rolü, Metaforlar, Ölüm, Mekanik Yaklaşım.

Abstract

In this article in your hands content analysis of Wit and The Doctor films was made by focusing on power, sick role and disease process. In the introductory chapter, sociology of health, the concepts of power, patient role and death are briefly mentioned. Then, the transformation of power relations, the variable nature of the patient role and factors influencing the disease process were examined with reference to both movies.

In both films, while the main characters represented the power, they became subjects who are subjected to power and expected to play the sick role. In both films, patients' and doctors' approach to disease and death was questioned. In addition, in these films modern medicine has been subjected to criticism. Also with reference to criticisms here, it is concluded that the treatment cannot be reduced only to the drug and a more human and holistic approach should be developed in the disease and treatment process.

Keywords: Power, Sick Role, Metaphors, Death, Mechanical Approach.

Giriş

Bilindiği üzere hastalık ve sağlık sadece fiziksel, biyolojik fenomenler olarak görülemez; aslında onlar sosyal fenomenlerdir. Tıp, beden ve sağlık sosyolojisi gibi alanlar, hastalık söz konusu olduğunda bize hastanenin ve tıbbın aslında en son aşama olduğunu göstermiştir. Tıbbın, sağlığın ve hastalığın toplum ile ilişkisini ortaya koyan ilk çalışmalar tıp camiasının içinden çıkmıştır. İlk kez 1894 yılında Charles McIntire tarafından kullanılan sağlık sosyolojisi kavramını, Elizabeth Blackwell'in 1902 yılında tıp ile toplum arasındaki ilişkiler konusundaki araştırması ve ardından Bernard Stern'in 1927'de yayınlanan *Tıbbi Gelişimde Sosyal Faktörler* isimli çalışması izlemiştir. (Aytaç ve Kurttaş, 2015, 241-242) Kurumlar sosyolojisinin bir alt dalı olarak sağlık sosyolojisi ise literatürünü genişletmek için özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında; yani tam da insanlık tarihindeki bir kırılma noktasını beklemiştir. Peki sağlık sosyolojisinin kurumlaşması neden bu tarihlere denk gelmiştir? Çünkü yine bu tarihler tıbbın, bilimin, Aydınlanma düşüncesinin sağlığa ve hastalığa ilişkin bakış açılarının veya vaatlerinin sorgulanmaya başladığı tarihlerdir. Fransız Devrimi ile gelişen, hastalıkların ortadan kaldırılacağı, sağlığın ve hastalığın denetim altında tutulabileceği, ölümün hekimler tarafından geciktirilebileceği veya engellenebileceği inancı özellikle 1960-70'li yıllardan itibaren iflas etmiştir.

Elinizdeki metinde bu gelişmelerin uzun tarihçesine yer vermemiz mümkün olmadığı için yalnızca "iktidar", "hasta rolü", "ölüm" kavramları ve hastalık süreci merkeze alınarak Mike Nichols'un yönetmenliğini üstlendiği, Emma Thompson'ın baş rolünü oynadığı 2001 yapımı Wit filminin ve Randa Haines'in yönetmenliğindeki 1991 yapımı The Doctor (Doktor) filminin içerik analizi yapılacaktır. Bu nedenle öncelikle iktidar, hasta rolü ve ölüm üzerine kısa bir tartışma yürütmemiz gerekmektedir.

* Arş. Gör. Dr., Mihriban Şenses Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, mihrisenses@gmail.com

Weberyen bir bakış açısıyla iktidarı, bir şeyi başkalarına rağmen yapabilme veya yaptırabilme kapasitesi olarak tanımlayabiliriz. Eğer Nietzsche haklıysa iktidar evrenin özü, hammaddesi veya yapı taşıdır. Aynı şekilde Foucault'ya göre de iktidar toplumun her alanına yayılmıştır. Anne-baba-çocuk, hasta-doktor, hoca-öğrenci vb. ilişkisi bir iktidar ilişkisidir. Genel olarak toplumu da bir "iktidar ilişkileri şebekesi"¹ olarak tanımlayabiliriz. Dolayısıyla sosyoloji bu iktidar ilişkilerinin incelenmesi olarak görülebilir. Sosyolojinin bir alt disiplini olarak sağlık ve beden sosyolojisi de tıp kurumundaki, sağlık ve hastalık sürecindeki iktidar ilişkilerini inceler. Kuşkusuz bu ilişkiler stabil değildir. Genel olarak toplumdaki iktidar ilişkileri nasıl sorgulanabilir, eleştirilebilir ve dönüştürülebilir nitelikteyse aynı şekilde sağlık kurumundaki iktidar ilişkileri de değişebilir niteliktedir. Metinde analizi yapılacak filmlerde de bu iktidar ilişkilerinin değişken boyutuna odaklanılacaktır.

Aslında bugün incelememiz veya sorgulamamız gereken yalnızca tıbbın, teknolojinin ve bilimsel faaliyet sürecinin içindeki iktidar ilişkileri değildir. Çünkü günümüzde bizatihi tıbbın, teknolojinin ve bilimin kendisi bir iktidar formunu almıştır. Dolayısıyla iktidar formları olarak tıbbın, teknolojinin ve bilimin de sorgulanması gerekmektedir. Ancak elinizdeki metinde bu sorgulamaya girişmeyeceğiz.

Yukarıda belirttiğimiz üzere filmlerin analizini yaparken odaklanacağımız kavramlardan biri Amerikalı sosyolog Talcott Parsons'ın ilk kez 1951 yılında kullandığı "hasta rolü" kavramıdır. Parsons'ın ortaya koyduğu teori genel olarak sosyolojide ve özelde sağlık sosyolojisinde fonksiyonist/işlevselci yaklaşım adıyla bilinir. Bu yaklaşıma göre tıp kurumunda bireylerin işgal ettikleri konuma göre oynaması gereken veya oynadığı roller vardır. Doktor, doktor rolünü; hasta da hasta rolünü icra eder. Toplumda denge ya da düzenin sağlanması için bireyler bu rollerini yerine getirmelidir. Hasta hastalandığında hekime başvurmalı; toplumda insanları rahatsız edecek bir hastalığa sahipse izin kullanmalıdır. (Örneğin şiddetli şekilde öksüren bir öğrenci sınıftaki diğer öğrencileri rahatsız edeceği için evinde dinlenmelidir). Bu yaklaşımda hastalık geçici bir durumdur. Hasta birey hastalığı sona erdikten sonra gündelik hayatına olağan şekilde devam eder (Cırhinlioğlu, 2016, 53-57).

Ancak fonksiyonist sağlık yaklaşımının eleştiriye açık yönleri bulunmaktadır. Mesela bu yaklaşım toplumdaki rollerin (hasta doktor rolü) her durumda yerine getirilmediği gerçeğini göz ardı eder. Örneğin ciddi bir hastalığa sahip kişi hasta rolünü oynamak istemeyebilir ya da gündelik hayatına devam etmeyi seçebilir. Ayrıca Parsons'ın yaklaşımında hastalık süreci geçici bir süreç olarak ele alındığı için kronik hastalıklar, fiziksel veya mental bozukluklar dikkate alınmamıştır. Yaklaşımın bir başka eksik boyutu kültürel fenomenler olarak hastalığın ve sağlığın her toplumda ve kültürde farklı algılandığı gerçeğidir. Mesela hamile bir kadın her durumda hamilelik rolünü aynı şekilde oynamayacaktır. Hamilelik bazı kültürlerde kadının çalışmasına engel teşkil ederken, başka dönemlerde veya kültürlerde engel teşkil etmeyebilir (Aytaç ve Kurttaş, 244-254; Cırhinlioğlu, 56-57).

Bu yaklaşım özellikle 1970'ler sonrasında Marksist geleneği takip eden çatışmacı yaklaşım tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Çünkü fonksiyonist sağlık yaklaşımı toplumdaki ve sağlık alanındaki iktidar/güç ilişkilerinin analizini yap(a)mamıştır. Çatışmacı yaklaşımın kapitalizmi de merkeze alan sağlık ve tıp kurumu eleştirilerinden sonra sembolik etkileşimcilik, postmodernizm, post-yapısalcılık akımlarıyla da ilişkilendirilen sosyal inşacılık yaklaşımı sağlığın ve hastalığın daha derinlikli analizlerini sunmuştur. Buna göre sağlık ve hastalık sosyo-kültürel inşa süreçlerinin ürünüdür (2015, 245-247; 2016, 59).

Bu yaklaşımda modern tıp başka kurumlarla birlikte (aile, hukuk, ekonomi vb) insan bedenini kontrol eden, düzenleyen, yalnızca sağlık ve hastalık söylemlerini değil, aynı zamanda ahlaki söylemleri de inşa eden (mesela Foucault'nun *Cinselliğin Tarihi*'ndeki analizleri) bir kurumdur (2015, 246; Foucault, 1988).

Hastalık ve sağlık nasıl sosyal inşalar veya sosyal fenomenler ise ölüm, ölüme verilen tepki, ölümün algılanışı da sosyo-kültürelidir. Ölüm, Fransız Devrimi'ne kadar kontrol edilemez ve hekim tarafından engellenemez bir şey olarak görülürken, özellikle Fransız Devrimi'nden sonra hekimlerin denetimine girmiştir. Mesela Francis Bacon'a göre tıbbın görevlerinden biri yaşam süresinin uzatılmasıdır (Illich, 2017, 135). Modern çağda ölüm artık engellenebilir veya alt edilmesi gereken bir şeydir. Modern çağda insanı ve bedeni bir makineye dönüşmüştür. İnsanın ve bedenin bu şekilde algılanışı aynı zamanda ölümün de mekanik algılanışını beraberinde getirmiştir. Sözünu ettiğimiz filmlerde ölüme dair bakış açıları bu noktalardan hareketle değerlendirilecektir.

1.Wit (Nükte)

Yayın Yılı: 2001 Yönetmen: Mike Nichols Senaryo: Margaret Edson Oyuncular: Emma Thompson, Christopher Lloyd, Eileen Atkins, Audra McDonald, Jonathan M. Woodward, Harold Pinter Türü:Dram

¹ Bu tanımı, geçen yıl hayatını kaybeden hocam Prof.Dr.Hüsamettin Arslan'a borçluyum.

Filmin Özeti: Filmin başrol oyuncusu Vivian Bearing başarılı bir edebiyat profesörüdür. Kendisine dördüncü evre yumurtalık kanseri teşhisi konur. Filmde Vivian'ın hastanedeki tedavi süreci, hastalık, yaşam ve ölüm algısı, doktorların hastaya bakış açısı anlatılmakta ve tıp eleştirisi yapılmaktadır.

Margaret Edson'un oyunundan uyarlanan bu filmde Emma Thompson, Vivian Bearing adında soğukkanlı, çalışkan, titiz ve kuralcı bir edebiyat profesörünü canlandırmaktadır. Oyundan uyarlandığı için filmde, aynı zamanda oyuncunun seyirciyle konuştuğu ve hastalık sürecinde olup bitenleri kameraya bakarak seyirciye aktardığı bir teknik uygulanmıştır. Film, hekimin (Harvey Kelekian) Vivian'a dördüncü evre yumurtalık kanserine yakalandığını söylemesiyle başlar. Burada hekimin kanser teşhisini izah etmeye çalışırken kullandığı metafor özellikle dikkat çekicidir. Doktor Harvey Kelekian ilkin bu hastalık için "sinsi" metaforunu kullanmıştır. Vivian, açıklama yaptığı sırada doktorun konuşmasını böler ve kullandığı bu metaforu şu kısa cümleyle değerlendirir: "Sinsi, kalles demektir." Aslında Vivian doktorun kullandığı bu metafora tepki göstermiş ve kanserin algılanma tarzını sorgulamıştır.

Bilindiği üzere hastalığı teşhis ederken veya hastalık sürecinde kullanılan metaforlar bile tedaviyi etkileyen şeylerdir. Günümüzde kanser ve AIDS gibi hastalıklarda kullanılan metaforlar çoğunlukla askeri metaforlardır. Çünkü modern çağda hastalık savaşılmaması, alt edilmesi gereken gereken bir durumdur. Fakat Susan Sontag'ın da ileri sürdüğü üzere bu askeri metaforların kullanımı hastalık ve tedavi sürecini çok daha zorlu hale getirebilir ve "hastaların toplumdan aforoz edilip damgalanmasına ciddi derecede katkıda bulunur..." Sontag, bu askeri metaforların ortadan kaldırılması gerektiğini şu cümlelerle ifade eder:

"Biz istila altında değiliz. Beden bir muharebe alanı değildir. Hastalar, ne kaçınılmaz kayıplar ne düşman. Biz – tıp, toplum- önüne çıkan her sorunla her vasıtayla savaşmaya yetkili değiliz...Onun için, bu metafor, yani askeri metafor hakkında...Lucretius'u aktarmak isterim: Askeri imgeleri, savaşları çıkaranlara geri postalayın." (Sontag, 2005, 199).

Sontag'dan da hareketle hem doktorların hem de hastaların ve hasta yakınlarının kullandığı metaforların yeniden sorgulanması gerektiğini ileri sürebiliriz. Çünkü hastalık aslında savaşılmaması gereken bir durum olmayabilir. Hastalık eğer sağlığın diğer yüzü ise ikisini kutuplaştırmak ya da aralarında mutlak bir zıtlık ilişkisi kurmak yanlış olabilir ve hastalıkla savaşmak aslında sağlıkla savaşmak anlamına da gelebilir (Dethlefsen ve Dahlke, 2002, 41).

Wit filmini iktidar kavramı açısından değerlendirecek olursak şunları söyleyebiliriz: Bir edebiyat profesörü olarak Vivian, başlangıçta hoca-öğrenci ilişkisi kontekstinde iktidarı temsil eder. Vivian, öğrencilere karşı fazlasıyla kuralcı ve soğuk davranan bir akademisyendir. Dersini alan öğrencilerden biri olan Jason Posner tesadüfen Vivian'ın tedavi gördüğü hastanede, doktor Kelekian'ın asistanlarından biri olarak görev yapmaktadır. Vivian'ın bu eski öğrencisi derslerini en yüksek notla geçmeyi amaçlamıştır; ancak Vivian'ın dersinden hedeflediğinden daha düşük bir notla geçebilmiştir. Jason, hocası Vivian'ı muayene etmek için geldiğinde ona, dersinde çok zorlandığını ve beklediği nottan daha düşük bir notla geçtiğini anlatır. Kendisini muayene edecek ve dolayısıyla mahremiyetini çiğneyecek olan kişinin eski öğrencisi olması, üstelik bu öğrencinin, dersinden beklediğinden düşük notla geçmesi Vivian'ı rahatsız etmiştir. Çünkü burada artık iktidar değişmiştir. Hoca-öğrenci ilişkisinde iktidar hoca iken, doktor-hasta ilişkisinde doktordur. Dolayısıyla Vivian hasta bir birey olarak bu iktidara tabi olmak ve hasta rolünü oynamak zorundadır.

Aslında Vivian, hastalığı öğrendiği sırada hasta rolünü oynayıp oynamayacağı konusunda kararsızdır. Mesela bir taraftan üniversitedeki görevine ve derslerine devam etmeyi tercih ettiğini söyler. Ancak diğer yandan doktor Kelekian'ın bunun zor olacağını söylemesine itiraz etmez ve uygulanacak tedavi, tedavinin yan etkileri veya alternatif tedavilerin olup olmadığı konusunda soru sormak aklına bile gelmez. Vivian'ın bu tavrı hasta rolünü oynamayı kabul ettiğinin bir göstergesi sayılabilir.

Zira Vivian, bu hasta rolünü benimserken aynı zamanda doktor Kelekian'ın araştırması için uygulanacak tedavide bir denek olmayı kabul etmiştir. O, artık iktidarı ve otoriteyi temsil eden tıbbın ve doktorların araştırma nesnesidir. Vivian, John Donne ve on yedinci yüzyıl edebiyatı vesilesiyle ölüm üzerine okumuş ve yazmış bir şahsiyet olarak insanların duygularını önemsemeyen bir akademisyenden, acıları ve duyguları önemsenmeyen bir hastaya dönüşmüştür. Bu nedenle tedavi sürecinde aynı zamanda bir iç muhasebeye girer.

Kuşkusuz bu iç muhasebe, Vivian'ın tedavi sürecinde yaşadığı zorlukların, çektiği acıların sonucudur. Üniversitede ve gündelik hayatında insanlara son derece mesafeli yaklaşan profesör, hasta rolünü oynarken doktor, hemşire veya asistanlardan özel ilgi ve şefkat beklemeye başlamıştır. Beklediği ilgi yalnızca hastanedeki sıradan bir hastaya gösterilmesi gerektiğini düşündüğü ilgi değildir. Aslında filmdeki repliklerden ve diyaloglardan anladığımız kadarıyla bu ilgiyi aynı zamanda profesör kimliğinden dolayı hakettiğini düşünmektedir.

Bu noktadan hareketle sağlık hizmetindeki eşitlik nosyonuna veya beklentisine de kısaca değinebiliriz. Bilindiği üzere sağlık tartışmalarında veya politikalarında sağlık hizmetine eşit düzeyde erişim önemli meselelerden biridir. Sağlık sosyolojisinde de sağlık alanındaki eşitsizlikler (yoksul-zengin, kadın-erkek, siyasi-beyaz, göçmen ve mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları sıkıntılar vb) sıklıkla konu edilmiştir. Bu tartışmalara göre yoksullar zenginlere nazaran nitelikli veya ayrıcalıklı sağlık hizmetine daha az erişebilmekte, yeni teknolojilerden daha az yararlanabilmektedir. Halbuki zenginler, prestijli kişiler, siyasi olarak güçlü olanlar daha kaliteli ve ayrıcalıklı sağlık kurumlarında daha iyi sağlık hizmeti alabilmektedir. Ancak Ivan Illich gibi teorisyenler bu eşitsizlik meselesini aşarak büyük resimdeki daha vahim bir soruna odaklanmışlardır: Klinik, kültürel, sosyal iatronejeze ve modern teknolojilerin ve tıbbın yarattığı bağımlılığa. Ona göre zenginler de yoksullar da modern tıbbın yarattığı bağımlılıktan, sağlıklı ya da hasta insanların tüketiciye dönüştürülmesinden muzdariptir.

“Amaçbozucu kurumlaşmadan zarar gören kişilerin çoğunluğu parasal yönden en yoksul kişiler değildirler. Değerlerin kişiliğeleştirilmesinin tipik kurbanları, endüstrinin zenginleştirdiği kişiler için hazırlanmış ortamlardaki güçsüzlerdir. Güçsüzler arasında kendi toplumlarına göre zengin kişiler de olabilir. İnsanları aciz duruma düşüren bağımlılık onları modern yoksullar haline getirmiştir. Yoksunluğun bu yeni anlamına çare bulacağını ifade eden politikalar boşuna olmakla kalmayıp zararı da artırırlar. Otonomiye koruma yerine daha çok ürün vaat ederek acizleştirici bağımlılığı yüksek bir düzeye çıkarırlar.” (2017, 157)

Yani Illich’e göre içinde bulunduğumuz toplumda daha iyi sağlık hizmeti alanların ve alamayanların ortak sorunu, kendi bedenlerinin kontrolünü tamamen kaybetmesi, endüstri düşünün, teknolojinin ve tıbbın yarattığı iatrojeneze (hekim ve tedavi kaynaklı hastalık)dir. Bu bağımlılık ve iatrojeneze Wit ve The Doctor filmlerinde de ele alınmıştır. Vivian, hastane odasında seyirciyle konuşurken çektiği sıkıntıların veya acıların aslında doğrudan hastalığın değil, aslında kemoterapinin sonucu olduğunu söyler. Yani onu hasta eden doğrudan kanser değil, aldığı tam doz kemoterapidir.

Wit filmini son olarak ölüm açısından değerlendirecek olursak şu tespitlerde bulunabiliriz: Filmde, hastalık sürecinin başında dikkatimizi çeken noktalardan biri Vivian’ın başlangıçta hastalığa ve ölüme soğukkanlı yaklaşımıdır. Mesela Vivian’ın tavırları hastalık süreciyle ilgili şu sıralamaya da uymaz: İnkâr, öfke, pazarlık-depresyon, kabul etme. Yani Vivian hastalığı öğrendikten sonra bir inkara veya öfke haline sürüklenmez. Durumu olabildiğince “doğal” karşılar. Hatta tedavi süreci başladığında da hastalığa ve ölüme “dışarıdan” bakmaya çalışır. Vivian, izleyiciyle konuşurken daha önce yaşam ve ölüm üzerine çok düşündüğünü, öğrencilere bu konuda defalarca kez ders verdiğini anlatır.

Zira ölümcül bir hastalığa yakalan Vivian karakterinin yıllarca John Donne çalışmış olması ve filmde Donne’nin ölüm üzerine sonesinin (Death Be Not Proud!/Mağrur Olma Ey Ölüm!) kullanılması bizim açımızdan önemli donelerdir. Donne’nin bu sonesi ölüme bir tür başkaldırıdır. Bu sone aynı zamanda, Vivian’ın ölüme soğukkanlı yaklaşımını temsil eder. Ancak o, ölüm üzerine yıllarca düşünmüş ve ölümü büyük ölçüde rasyonalize etmiş olsa da ölüme yaklaştıkça duygusal yoğunluğu, umutsuzluğu ve korkusu artmaya başlar. Aslında hastalık ve ölüm insan hayatında duygunun belki de en yoğun şekilde açığa çıktığı vak’alardır. Vivian, çektiği acılardan, kendisini ziyarete gelen hocası profesör Ashford’a sığınır. Hocası kendisine Donne’dan bir şeyler dinlemek isteyip istemediğini sorduğunda cevabı “hayır”dır. Çünkü artık beklediği şey metafizik şiirler değil, şefkattir.

Vivian bu şefkati hocasından bulabilmiş, fakat kendilerini insana ve insan sağlığına “adamış” doktorlardan bulamamıştır. Çünkü modern tıbbın eleştirisi olarak görülebilecek filmde de hasta, şefkat gösterilecek bir ruh değil, son nefesi havaya karışana kadar araştırma sürecinin bir nesnesidir. Bu nedenle kişinin vücudu iflas etmiş olsa bile, kalbi durduktan sonra yeniden çalıştırılmalı ve hasta, makinelere bağlı olarak yaşatılmalıdır. Filmde hastanın ölümü, araştırma sürecini sekteye uğratacağı için sakıncalıdır. Vivian’ın kalbi durmuş olsa bile, ölümü henüz uygun değildir. Ivan Illich, insanlar için uygun görülen ölümün sınırlarını biraz daha genişletir: “Toplumca uygun görülen ölüm, insanın yalnızca üretici olarak değil, tüketici olarak da işe yaramaz hale geldiği zamandır. Bu, büyük masraflarla eğitilmiş bir tüketicinin sonunda tam bir kayıp olarak listeden silinmesinin gerektiği andır. Ölmek, tüketici direnişinin son biçimi haline gelmiştir.” (2017, 147)

2.The Doctor (Doktor)

Yayın Yılı: 1991 Yönetmen: Randa Haines Senaryo: Ed Rosenbaum, Robert Caswell Oyuncular: William Hurt, Christine Lahti, Elizabeth Perkins, Mandy Patinkin, Adam Arkin, Charlie Korsmo, Wendy Crewson Türü: Dram

Filmin Özeti: Filmde Dr.Jack MacKee hastalarının duygularına kayıtsız ve bencil bir hekimdir. Kendisine konulan kanser teşhisi sonrasında hastalarla empati kurmaya başlar. Film hasta-hekim, hasta-hasta yakını, hekim-hekim ilişkisi konu ediniyor ve tıp kurumunu eleştiriyse tabi tutuyor.

Film, doktor ve sağlık görevlilerinin bir hastayı müzik eşliğinde ameliyat etme sahnesiyle başlar. Yani aslında filmin en başında insan sağlığına verilen önem tartışmaya açılmıştır. Filmin ilerleyen sahnelerinde de hastalarla ilgilenen hekimlerin empati ve duygu yokluğu işlenmiştir. Örneğin ana karakter Dr. Jack Mackee, asistanlarının hastalarla ilgilenmek veya duygularını önemsemek konusundaki görüşlerini önemsemez ve onlara şöyle cevap verir: “Hasta kendini hasta hissediyor. Bir cerrahın işi kesmektir. İçeri girersiniz, tamir edersiniz ve çıkarsınız.” Burada mekanik insan anlayışının tezahürünü görürüz. Bir beden olarak hasta, içine girilmesi ve tamir edilmesi gereken bir makinedir. Dr. Jack bir başka örnekte de hastanın duygularını önemsemez; hayatın anlamını yitirmiş, intihar girişimi sonrasında hiç beklemediği şekilde hastanede gözünü açan bir hastayla empati kurmaya çalışmak yerine onunla alay etmeyi seçer. Ancak Jack’in bu tavırları kansere yakalandığını öğrendikten sonra yavaş yavaş değişecektir.

Değişen şüphesiz sadece Jack’in tavırları değil; aynı zamanda iktidar ilişkileridir. Bu ilişkideki dönüşüm öncelikle basit muayene sürecinde karşımıza çıkar. Hastanede birlikte çalıştığı doktorlar için Jack, artık bir doktor değil, muayene ettikleri bir hastadır ve bundan rahatsızlık duymaya başlar. Çünkü on bir yıldır çalıştığı hastanedeki doktorlar ve diğer sağlık çalışanları onu formalitelerle uğraştırmakta, kurumun normlarına ve hasta rolüne uymasını beklemektedir. Jack ise çalıştığı hastanenin ona özel muamele ve ilgi göstereceğini düşünmüştür. Ancak beklediği özel muamele ve ilgiyi bulamayacaktır.

Ayrıca Jack’in durumunda doktor rolü ile hasta rolü artık birbirine karışmıştır. Bir yandan doktor kimliği ile verdikleri kararlar nedeniyle doktorlarla bir iktidar mücadelesine girer; diğer yandan doktor kimliğini dışarıda tutarak doktorların kendisini bir hasta olarak önemsememelerinden ve mekanik yaklaşımlarından rahatsızlık duyar. Fakat aslında hastalığa yakalanmadan önce Jack de hastalarına tam olarak bu şekilde yaklaşmıştır. Mesela kendi tedavi sürecinden önce hastaların duygularını ve aciliyetlerini anlamak istememiş veya önemsememiş, fakat kendi tetkik sonuçlarını elde edebilmek için doktor kimliğini kullanmayı tercih etmiştir.

Aslında filmde Jack’in çoğu zaman doktor kimliği öne çıkar. Mesela hastalığına ve başlayan tedavi sürecine rağmen hastalarıyla ilgilenmek ister. Ancak kurum ve doktor arkadaşları bunu pek de hoş karşılamaz. Çünkü hata yapma riski vardır ve bu, hastanenin prestijini sarsacaktır. Fakat Jack buna rağmen, hastalığın kazandırdığı duyarlılık ile hastalarla daha yakından ilgilenmeye devam eder. Hatta asistanlarından birinin ölmek üzere olan bir hasta için “terminal” terimini kullanmasına büyük tepki gösterir. Çünkü bir kanser hastası olarak Jack, daha önce kendisinin de kullandığı “terminal” teriminin gayri insani, soğuk ve incitici olduğunun farkına varır. Jack’in bu duyarlılığı yalnızca terimlerle sınırlı kalmaz; hastalarıyla kurduğu ilişkiye de yansır. Daha önce hastalarının kendisine güven duyup duymamasını önemsemezken hastalık süreciyle birlikte güvenin ve hatta hastanın doktoruna sıcak ve dostane bir sarılışının bile ne kadar önemli olduğunu farkeder.

Jack, bu süreçte kendisine teşhis koyan doktorlardan biri olan Dr. Leslie Abbott’un tavrından son derece rahatsızdır. Ona, davranışlarına çekidüzen vermesi gerektiğini söyler ve ekler: “Her doktor günün birinde mutlaka hasta olacaktır.” Bu nedenle doktorlar, tam anlamıyla mümkün olmasa bile hastalarıyla empati kurmaya çalışmalıdır. Jack bu düşünceden hareketle asistanlarına da farklı bir ders vermek ister. Onlara hasta önlüğü giydirir ve yetmiş iki saat boyunca hastanede yatan bir hasta gibi davranacaklarını söyler. Bu süre boyunca asistanları farklı tetkikler yaptıracak, hastane yemeği yiyecek ve hasta rolü oynayacaklardır. Jack’in buradaki amacı asistanların hasta olmanın ne demek olduğunu anlamalarıdır. “Onlar utanmış ve hassastırlar; hasta hissediyorlar ve en önemlisi iyileşmek isterler. Bu nedenle hayatlarını sizin ellerinize emanet ederler.” Doktor Jack bunu geç de olsa anlamıştır.

Filmdeki hastalık sürecinde dikkatimizi çeken bir başka nokta, hasta ile hasta yakını, yani Jack ile karısı Anne arasındaki ilişkidir. Jack, hastalığını öğrendiğinde ve karısına söylediğinde Anne’nin buna cevabı “birlikte mücadele edeceğiz” olmuştur. Fakat Jack, karısının bu sözüne tepki gösterir: “Bu bir takım oyunu değil.” Aslında belki de hasta yakınları hastalıkla mücadele etmenin bir takım oyunu olduğunu düşünürken, hastaların perspektifinden bu süreç, bazen tek başına yaşanan veya tek başına acı çekilen bir süreç olarak görülebilir. Hastalık sürecinde hasta ve hasta yakını çoğu zaman nasıl davranacağını veya davranması gerektiğini bilemez. Çünkü süreç, çoğu zaman anlam verilemeyen öfke nöbetleri, karmaşık duygular, umut ve umutsuzluk eşlik eder. Bütün bunlar Jack ve karısı için de geçerlidir. Anne ona yaklaşmaya çalıştıkça Jack uzaklaşır; Jack’in ihtiyacı olduğunda Anne kırgındır.

Jack’in hastanede tanıştığı beyin tümörü olan June ile arkadaş olması ve çok az ömrü kaldığı için bir süre onunla vakit geçirmesi Anne’in kalbini kırar. Yalnız kalan Anne, kocasına “en azından senin gidecek bir arkadaşın var. Sen daima benim arkadaşımydın ve ben şimdi sana gelemiyorum” diyerek sitem eder. Hiç kuşkusuz hastalık sadece hasta olan kişi için değil, hasta yakını için de yorucu bir süreci beraberinde getirir.

Hasta, hasta rolünü oynamayı kabul edebileceği ya da reddedebileceği gibi hasta yakını da hasta yakını rolünü oynamayı kabul edebilir ya da reddedebilir. Anne, kocası hasta olduğu için onun her davranışına tahammül etmeyi seçmemiştir veya aslında bunu başaramamıştır.

Ayrıca kocasının hastalığı onları birbirinden uzaklaştırmıştır. Bedenin fiziksel bütünlüğünü bozan, hastayı ruhen ve bedenen yıpratın veya ölümcül hastalıklar söz konusu olduğunda çiftler bazen birbirlerine kenetlenmeyi seçebilir; bazen de birbirlerinden uzaklaşabilirler. Biyolojik ve toplumsal cinsiyet de bu konuda belirleyici faktörler olarak karşımıza çıkar. Örneğin meme kanserine yakalanmış ve memesi alınmış kadınların kocaları, tedavi sürecini ve eşlerindeki memenin “eksikliği”ni büyük bir sorun haline getirebilmekte ve ondan ayrılmayı tercih edebilmektedir. Aynı şey kuşkusuz kadınlar için de geçerli olabilir. Ancak istatistikler bize kadınların kansere veya başka ciddi bir hastalığa yakalandıklarında daha fazla terkedildiklerini, yalnız kaldıklarını ve psikolojik olarak daha fazla yıprandıklarını gösteriyor. Filmdeki Anne karakteri de kocasının hastalık sürecinde kendisini daha yalnız hissetmiştir.

Bu filmde son olarak yine modern tıbbın mekanik insan anlayışıyla ilgili şunları söyleyebiliriz: Modern tıp hasta-doktor ilişkisinde, tedavi sürecinde güven ve inanç unsurunun önemini görmezden gelmiştir. Hastanın doktoruyla kuracağı samimiyetin doktorun statüsüne, doktorun ve tıp kurumunun otoritesine veya iktidarına zarar vereceği düşünülmüştür. Sonuç olarak da hem hastalar hem de doktorlar robotlaşmış ve yalnızlaşmıştır. Filmde June’un, ölümünden sonra Jack’in eline ulaşan mektubunda anlattığı hikaye de genel olarak insanların, özelde de doktorların samimiyet ve güvene önem vermeleri gerektiği mesajını taşır.

Bazen kendimizi korumaya çalışmak, aslında yalnızlaşmak anlamına gelebilir. Bu, doktorlar için de geçerlidir. Doktorlar da hem kendilerini güvende hissetmek hem de tıbbın otoritesini korumak için hastalara mesafeli yaklaşır. Güvende hissetmek hijyeniktir; halbuki hayat güvende hissetmekten ibaret değildir; hayat aynı zamanda kirlidir ve June’un anlattığı hikayede olduğu gibi gardını indirmek aslında güçsüzlüğün göstergesi değildir. Aksine, gardını indirmek, tevazu ve etik bizi daha güçlü hale getirebilir. Ayrıca bu, hastalık süreci açısından çok daha insani, anlamlı ve faydalıdır. Bazen güven ve inanç ilaçlardan çok daha etkili olabilir.

3.Sonuç

Elinizdeki çalışmada iktidar, hasta rolü ve hastalık süreci açısından Wit ve The Doctor filmlerinin içerik analizi yapılmıştır. Her iki filmde de ana karakterler iktidarı temsil ederken iktidarın kontrolünde, iktidara tâbi öznelerle dönüşmüştür. Her iki filmde de hasta ve doktor rolleri incelenmiş ve bu rollerin zaman zaman değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Her iki filmde de ana karakterler soğukkanlı ve rasyonel insanlar iken duygusal, insanlardan şefkat ve ilgi bekleyen, ölüme farklı anlamlar yükleyen hastalar haline gelmiştir.

Kuşkusuz bu filmlerde işlenen konu yalnızca iktidar ilişkileri veya hasta rolleri değildir. Wit ve The Doctor aynı zamanda hastalık sürecinde kullanılan metaforları, tıbbi terimlerin hasta ve doktor açısından önemini, tıbbın ve doktorların hastaya ve hastalığa yaklaşımını konu edinmiştir. Her iki filmde de tıbbın ticarileşmesinin eleştirisi yapılmıştır. Bilindiği üzere tıp ve günümüz sağlık sistemleri paralı ve pahalıdır. The Doctor filminde bu konudaki örnek June’un beyindeki tümörün MRI çekilemediği için bulunamamış olmasıdır. Sigorta şirketleri pahalı olduğu için MRI çekilmesine izin vermezler. Kaldı ki tetkik süreçleriyle ilgili sorunlar, günümüzde tıp kurumuna ve hastalığa ilişkin daha büyük resmin, daha kritik problemlerin yalnızca minik bir parçası olabilir. Profesyonelleşme ve medikalizasyon, ilaç endüstrisi, sigorta şirketleri, iatrojenez, insan bedeninin ve sağlığın metalaşması, sağlık sistemi içinde tüketicilere dönüşen insanlar vs... Bu nedenle modern bilimi, teknolojiyi, tıbbı ve sağlık sistemlerini yeniden düşünmek ve eleştiriye tabi tutmak zorundayız. Çünkü bütün bunlar insanların ve toplumun sorunlarını çözme vaatleri sunmuş, ancak insan ve toplum hayatına zarar veren, denetlenemez, vahim sonuçlara neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aytaç, Ö., Kurttaş M.Ç., (2015), Hastalığın ve Sağlığın Toplumsal Kökenleri ve Sağlık Sosyolojisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, ss. 231-250
- Illich, I. (2017). *Sağlığın Gaspi*. (Çev. Süha Sertaboğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sontag, S. (2005). *Metafor Olarak Hastalık: AIDS ve Metaforları*. (Çev. Osman Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Dethlefsen, T., Dahlke, R. (2002). *Hastalık İyileşmeye Giden Yoldur: Hastalıkların Yorumları ve Anlamları*. (Çev. Berrin Bilgin Haznedar), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Cirhinlioğlu, Z. (2016). *Sağlık Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Foucault, M. (1988). *Cinselliğin Tarihi 2*. (Çev. Hülya Tufan), İstanbul: Afa Yayıncılık.